

Божко С. А., начальник кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту ВІТІ НТУ “КПІ” (м. Київ)

Піддубний О. Г., кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, доцент кафедри фізичного виховання Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (м. Харків)

Сухорада Г. І., кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту ВІТІ НТУ “КПІ” (м. Київ)

ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті подано аналіз основних навчальних та навчально-методичних посібників у системі фізичного виховання і спеціальної фізичної підготовки ВВНЗ як засобу навчально-методичного забезпечення щодо формування спеціальних знань і вмінь майбутніх офіцерів.

Ключові слова: навчальні та навчально-методичні посібники; фізичне виховання; спеціальна фізична підготовка; спортивно-масова робота; вищі військові навчальні заклади.

В статье дан анализ основных учебных и учебно-методических пособий в системе физического воспитания и специальной физической подготовки ВВНЗ как средства учебно-методического обеспечения касательно формирования специальных знаний и умений будущих офицеров.

Ключевые слова: Учебные и учебно-методические пособия; физическое воспитание; специальная физическая подготовка; спортивно-массовая работа; высшие военно-учебные заведения.

In the article is presented the analyze of basic teaching and methodic manuals in physical education and special physical training system of HMEI as tools of teaching and methodic providing with forming special knowledge and skills of further officers.

Keywords: teaching and methodic manuals; physical education; special physical training; public sport work; higher military educational institutions.

Постановка проблеми. Чільне місце у стратегії розвитку освіти відводиться її організаційно-педагогічному забезпеченню [13]. Це стосується не лише оновлення змісту освіти (реалізації гнучких, варіативних навчальних планів), а й створення навчальних посібників, підручників, методичного забезпечення нового типу. Задекларований перехід до ступеневого навчання змінює структуру фахової освіти, вимагає створення нових за формою і змістом нормативних документів планування навчального процесу. Для підготовки фахівців у системі ступеневої військової освіти необхідно створити спеціальну структуру навчання зі зміною характеру підготовки, реалізацією послідовності у навчальному процесі, забезпеченням взаємозв'язку дисциплін, оптимальними навчальними планами і освітньо-професійними програмами, що можливо за умови реалізації інноваційних технологій навчання. Базовими компонентами останніх є: модульна

організація навчання; новітнє методичне та програмне забезпечення навчально-виховного процесу; систематичний поетапний контроль навчальної діяльності на основі рейтингової методики оцінювання знань. Результат засвоєння знань з предмета повинен плануватися як частина цілісної системи знань, умінь і навичок [18].

Робота виконувалася згідно Зведеного плану Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту (номер державної реєстрації 0106U011986) за темою 3.1.6 “Теоретико-методологічні основи фізичної підготовки курсантів у вищих військових навчальних закладах інженерного профілю”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснивши аналіз діяльності офіцерів – фахівців у сфері фізичного виховання і спеціальної фізичної підготовки у ВВНЗ на основі спостережень, бесід, анкетувань, можна констатувати, що вони не завжди готові до найоптимальнішого, найефективнішого розв'язання завдань фізичної підготовки, використання новітніх

технологій навчання, виховання, розвитку військовослужбовців, врахування значення рівня фізичної готовності до професійної діяльності, не займаються самоосвітою й самовдосконаленням, оскільки не проводять самоаналіз переваг і недоліків професійної діяльності. Однією з причин такого стану речей, на нашу думку, є те, що професійно-педагогічні знання, уміння й навички, які здобуваються курсантами у процесі навчання у ВВНЗ, не становлять єдиної системи, що функціонує в реальній практичній діяльності офіцера в військах.

Для вирішення означеної проблеми актуальним, на думку Анохіна Є.Д., Бородіна Ю.А., Фіногенова Ю.С. є розробка такої концепції формування компетенції майбутнього керівника занять з фізичної підготовки, яка б орієнтувала підготовку курсантів у ВВНЗ на конкретизацію та наближення її до реальної діяльності у військах [4].

Спираючись на результати аналізу побудови структури майбутньої діяльності випускника, на думку Кирпенко В.М., Маракушина І.А., Сухоради Г.І. та інших учених, які досліджували проблеми формування знань і вмінь в сфері фізичного виховання у курсантів, для того, щоб виявити зміст майбутньої діяльності, а саме перелік задач і завдань, необхідних для переходу до нових типів навчання в ВВНЗ, необхідно виявити означені завдання і задачі у цій структурі та висунути їх перед навчальним процесом ВВНЗ як мету [5].

Аналіз літератури свідчить, що підвищення рівня компетентності офіцерів, подолання типових ускладнень, що з'являються в його практичній діяльності, пов'язані з формуванням у майбутнього керівника занять з фізичної підготовки цілісного сприймання компонентів педагогічного процесу фізичного виховання і спеціальної фізичної підготовки у ВВНЗ. Умовою, що визначає формування цілісного сприймання педагогічного процесу як об'єкта діяльності військового фахівця, є системність його знань [1]. Домогтися системності у знаннях, уміннях і навичках можна, використовуючи відповідне навчально-методичне забезпечення та технологію навчання. В основу цього розроблення повинно бути покладено предметно-функціональний аналіз

військово-професійної діяльності та основні положення теорії поетапного формування розумових дій.

Навчально-методичне забезпечення передбачає розробку та видання навчальних і навчально-методичних посібників для висвітлення теоретичного матеріалу та проведення методичної практики з дисципліни. Тому науковцями в сфері фізичного виховання і спеціальної фізичної підготовки ВВНЗ було підготовлено низку таких матеріалів, які стають базою для викладання дисципліни, а також для курсантів, які можуть цілісно, уникаючи дублювання, сприйняти той матеріал, що їм пропонується у ВВНЗ.

Мета роботи – на теоретичному рівні дослідити питання, пов'язане з навчально-методичним забезпеченням процесу фізичного виховання і спеціальної фізичної підготовки у ВВНЗ у контексті сучасних реорганізаційних процесів.

Методи дослідження: експертна оцінка; аналіз; синтез; індукція та дедукція; систематизація та узагальнення даних наукової, науково-методичної та документальної інформації.

Результати дослідження. Проведені дослідження показали, що переважна більшість викладачів ВВНЗ, а також військових підрозділів ВВНЗ не мають базової військово-спеціальної фізкультурної освіти, отже, з методикою викладання дисципліни вимушені ознайомлюватися самотужки. Незважаючи на вагомі здобутки у системі організації фізичного виховання і спеціальної фізичної підготовки у ВВНЗ, проблема методики викладання дисципліни має низку невіршених аспектів, які зумовлені, передусім, недостатнім врахуванням специфіки навчання, залежно від освітньо-кваліфікаційного рівня та змісту професійної діяльності.

Було встановлено, що для значно частини викладачів зміст освіти – це загальні результати професійної діяльності фахівців, які повинні засвоїти курсанти. Такі викладачі, як правило, не розглядають систему підготовки в цілому, а організують опрацювання навчального матеріалу, який їм, як спеціалістам певної галузі, уявляється фрагментом, що відображає зміст професійної діяльності. Насправді ж переведення змісту професійної підготовки в

зміст навчального предмета є значно складнішим процесом, адже виникає нова, якісно особлива система знань, у яку інтегруються досі не відомі елементи [15]. Її упорядкування суттєво залежить від того, наскільки повно окремі компоненти професійної підготовки охоплюватимуться загальним системотворчим чинником, яким є спеціальність.

Стало відомо, що переклад змісту професійної підготовки на рівень навчального матеріалу здійснюється через підручники і посібники з дисципліни, які мають забезпечити інформаційну, системотворчу, самоосвітню та розвивальну функції педагогічного процесу на кожному рівні ступеневої освіти. Відповідно до навчальних програм у підручниках подаються основи наукового знання з певного предмета: поняття, теорії, закони, наукові факти відповідних дисциплін; досвід професійної діяльності та способи її здійснення; основи знань, що сприяють розвитку творчості, спрямованої на вдосконалення професійних дій; узагальнене наукове знання про соціальний досвід суспільно-економічних і виробничих відносин [11].

Було з'ясовано, що дисципліна "Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт" повинна бути забезпечена підручником і посібниками з фізичного виховання [3]. На даний час для забезпечення опанування навчального матеріалу видаються навчальні та навчально-методичні посібники. Згідно ДСТ 7.60-90, навчальний посібник – це навчальне видання, яке доповнює або частково (повністю) підміняє підручник, офіційно затверджене як даний вид видання. Під навчально-методичним посібником розуміють навчальне видання, яке містить матеріали з методики викладання навчальної дисципліни (її розділу, частини) або з методики виховання.

Серед заходів науково-методичного забезпечення на підставі низки виконаних науково-дослідних робіт фахівцями підготовлено нову Настанову з фізичної підготовки у Збройних Силах України (НФП-2009) та проект підручника "Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт ВВНЗ" [4; 5; 6]. Але, таке положення справ гостро поставило питання підготовки

навчально-методичного посібника за матеріалами НФП-2009.

Разом з тим, отримані результати досліджень дозволили зробити висновок, що стосовно змісту складових управління фізичною підготовкою військовослужбовців для матеріалів навчально-методичного забезпечення у видах Збройних Сил України, з'єднаннях, військових частинах та ВВНЗ стосовно усіх категорій військовослужбовців, працівників Збройних Сил України та державних службовців, а також резервістів потрібно мати інформацію такого характеру:

зміст лінійної, функціональної та суспільної (громадської) частин керівництва фізичною підготовкою і їх структура;

зміст організації фізичної підготовки: планування, підготовки керівників та їх особливості, контролю (системи перевірки та оцінки), системи обліку (документи та їх зразки), видів забезпечення, етапів проведення (підготовчого, етапу безпосереднього проведення та підбиття підсумків).

Слід відзначити, що результати вищевказаних НДР були враховані авторами при написанні навчальних та навчально-методичних посібників. Так автори проекту підручника "Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт у ВВНЗ" надають загальнотеоретичні та концептуальні засади, а також розглядають засоби, методи і форми процесу фізичного вдосконалення військовослужбовців.

Так, у навчальному посібнику "Фізична підготовка в Повітряних Силах Збройних Сил України" було розглянуто питання організації та проведення форм фізичної підготовки військовослужбовців [17].

Разом з тим, навчальний посібник "Мотиваційні аспекти занять з фізичної підготовки і спорту курсантів військових навчальних закладів" присвячено питанням формування мотивації до занять фізичною підготовкою і спортом у курсантів [2].

У той же час, у посібнику "Організація фізичної підготовки у військовій частині та підрозділі" розкриваються питання планування, підготовки керівників, контролю, обліку та забезпечення фізичної підготовки і спорту у військовій частині та підрозділі [9].

У свою чергу, методичний посібник “Методичні рекомендації з організації фізичної підготовки у військах (силах)” надає рекомендації з повсякденної діяльності посадовим особам військових частин та підрозділів, що беруть участь в управлінні фізичною підготовкою. Положення посібника роз’яснюють та уточнюють окремі вимоги НФП-97, інших керівних документів з фізичної підготовки з метою єдиного їх розуміння, визначають вимоги до розроблення основних документів з її організації та проведення [8].

У навчально-методичному посібнику “Організація і проведення фізичної підготовки та масової спортивної роботи у ВВНЗ” відповідно до вимог НФП-97 документів, які визначають організацію навчально-виховного процесу, методичної роботи, наукової та науково-технічної діяльності у ВВНЗ, викладені питання організації і проведення фізичної підготовки з курсантами і слухачами. Поряд з цим, розкривається також роль і місце кафедри фізичної підготовки та спорту ВВНЗ, начальників курсів та курсових офіцерів у системі організації фізичної підготовки та спортивно-масової роботи [10].

Авторський колектив навчально-методичного посібника “Подолання перешкод” також врахував вимоги НФП-97 щодо змісту матеріалу цього важливого розділу фізичної підготовки, розвитку фізичних якостей військовослужбовців його засобами, основ навчання та методики проведення навчальних занять і їх організації. Крім того, у посібнику визначено як матеріал даного розділу фізичної підготовки можна використовувати в інших її формах: ранковій фізичній зарядці, фізичному тренуванні у процесі навчально-бойової діяльності та спортивно-масовій роботі. Також, у деякій мірі подані матеріали матеріального забезпечення заходів з даного розділу [12]. Проте, у даному посібнику не у повній мірі розкриті питання розвитку та вдосконалення психологічних якостей засобами подолання перешкод. Не знайшли відображення питання щодо застосування вправ з подолання перешкод у Військово-спортивному комплексі та Військово-спортивній класифікації. Це також стосується і питань згуртування військових

колективів, окремих питань організації форм, інших видів забезпечення та етапів проведення заходів.

Авторами даної статті було проаналізовано зміст вищевказаних та деяких інших навчальних та навчально-методичних посібників з навчальної дисципліни [7; 14; 16] за такими параметрами як:

- забезпечення засвоєння змісту дисципліни на рівні, визначеному Державним стандартом вищої освіти;
- дотримання основних дидактичних принципів;
- методичне забезпечення;
- доступність та перспективність навчальних матеріалів;
- вплив навчальних матеріалів на всебічний розвиток та виховання особистості;
- вплив ілюстративного матеріалу на реалізацію змісту освіти;
- системність та доцільність додаткового матеріалу.

Проведений аналіз дав підстави констатувати, що їх автори недостатньо знайомі зі змістом навчальних планів та програм ВВНЗ із загальновійськових і спеціальних дисциплін. У них порушуються деякі вимоги принципів науковості, систематичності та послідовності у змісті освіти, що викликає серйозні ускладнення у навчанні, плутанину в уявленнях курсантів. Це стосується єдності поняття системи фізичної підготовки, мети фізичного виховання, фізичної підготовки та дисципліни “Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт”, а також послідовності при формуванні понять “організація”, “керівництво” та “управління” фізичної підготовки.

Викладачам закладів освіти різних рівнів акредитації і авторам навчальних та навчально-методичних посібників і методик викладання дисципліни необхідно знати навчальні плани і зміст усього обсягу навчальної програми для забезпечення реальної послідовності та єдності у змісті фізкультурної освіти.

На наш погляд, посібники мають відповідати тим критеріям оцінки діяльності суб’єктів навчального процесу, які забезпечують послідовність у вивченні дисципліни. Це передбачає врахування не

тільки обсягу програми освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр”, “магістр” навчального закладу, а й додаткової уваги тим розділам, які мають значущість і забезпечують послідовність з майбутнім навчанням у вищій школі (освітньо-кваліфікаційні рівні “магістр військового управління” та “магістр державного управління”).

Обов'язковим компонентом майбутнього підручника, за проект підготовки якого згадувалось вище, повинні стати таблиці, що узагальнюють та систематизують весь курс, а також лаконічні висновки до складних тем для самостійного повторення. Це викликано тим, що основною причиною труднощів у вивченні дисципліни є невміння курсантів працювати самостійно з навчальними матеріалами – посібниками, довідниками тощо. Самостійне засвоєння навчального матеріалу суттєво обмежується, якщо безпідставно ускладнено стиль викладу тексту посібника, а кожний абзац потребує пояснення викладача або навіть використання методичного посібника самим викладачем.

Можливості самостійної роботи визначаються рівнем апарату посібників для засвоєння навчального матеріалу (наявність вправ, запитань і тестових завдань для контролю та самоконтролю). Необхідною умовою ефективності підручників є їх доступність, зрозумілість для курсантів, наявність засобів для керування самостійною роботою майбутніх фахівців і діяльністю викладача.

Потрібно вказати, що структура системи фізичної підготовки військ за НФП-2009 вимагає по-новому викладати подібні матеріали навчальних та навчально-методичних посібників. Системний підхід означає, що на основі знання мети, завдань і принципів загальної та спеціальної (прикладної) фізичної підготовки військовослужбовців важливо розкрити зміст процесу фізичного їх вдосконалення з

відповідного напрямку: навчання, розвитку, виховання та згуртування застосуванням визначених засобів, методів та форм, а також зміст управління даним процесом: керівництва, організації, забезпечення та проведення способом використання засобів методів та форм управління.

Окрім сказаного важливе значення має підготовка та випуск посібників з таких важливих розділів фізичної підготовки як гімнастика, прискорене пересування та легка атлетика, військово-прикладне плавання та веслування, спортивні та рухові ігри, комплексні заняття тощо. Слід зазначити, що посібників із зазначених розділів у масштабі Збройних Сил України фахівцями до сих пір не підготовлено.

Висновки. Навчально-методичне забезпечення процесу фізичного виховання повинне мати наступні якості (параметри) і реалізацію їх у навчанні:

- можливість засвоєння змісту дисципліни на рівні, визначеному Державним стандартом вищої освіти та відповідність навчальній програмі дисципліни;
- дотримання основних дидактичних принципів;
- наявність методологічно обґрунтованої та методично виваженої системи вправ (завдань) для засвоєння навчального матеріалу тем курсу;
- доступність навчального матеріалу та його перспективність, вплив на всебічний розвиток та виховання особистості;
- ілюстративність матеріалу, яка б підвищувала ефективність освіти;
- системність та доцільність наданого додаткового матеріалу.

У перспективі нашого дослідження передбачено: розробка навчально-методичного забезпечення (програми навчальної дисципліни та робочої програми навчальної дисципліни, в умовах кредитно-модульної системи організації навчання.

Література

1. Божко С.А. Аналіз знань та умінь, які надаються військовим фахівцям у процесі вивчення дисципліни “Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт” / С.А. Божко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Х.: ХДАДМ (ХХІІ), 2007. – № 11. – С. 63 – 71.

Питання педагогіки

2. Бородін Ю.А. Мотиваційні аспекти занять з фізичної підготовки і спорту курсантів військових навчальних закладів: навч. посібник / [Ю.А. Бородін, І.О. Боринський, С.В. Романчук та інш.] – Київ: Вид. НУФВСУ, 2006. – 111 с.
3. Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні на 2007 – 2011 роки. Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 15.11.2006 р., № 1594.
4. Звіт з науково-дослідної роботи за 2003 – 2005 роки “Фізична підготовка слухачів і курсантів військових навчальних закладів Міністерства оборони України”, Київ: Вид. НУФВСУ, 2005, № державної реєстрації 0103U00322.
5. Звіт про науково-дослідну роботу за 2005 – 2006 роки “Фізична підготовка офіцерів в умовах комплектування Збройних Сил України на контрактній основі”. Шифр „Професіонал-2007”. Аналіз структури та змісту систем фізичної підготовки офіцерів Збройних Сил різних країн світу (проміжний звіт). Київ: Вид. НАОУ, 2006, інв. 5666, № державної реєстрації 0101U000519.
6. Звіт про науково-дослідну роботу за 2008 – 2009 роки “Розробка теоретико-методичних засад функціонування системи фізичної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України”. Шифр “НФП-2009”. Київ: Вид. НУОУ, 2010, інв. 6194, № державної реєстрації 0101U000775.
7. Керівництво та організація форм фізичної підготовки у вищих військових навчальних закладах: Навчальний посібник / Ю.А. Бородін, М.Ф. Пічугін, В.М. Романчук та ін. – Житомир; ЖВІ НАУ, 2008. – 284 с.
8. Методичні рекомендації з організації фізичної підготовки у військах (силах): методичний посібник / під заг. ред. генерал-полковника Кириченка С.О. – К.: УФП ЗСУ, 2006. – 283 с.
9. Організація фізичної підготовки у військовій частині та підрозділі : навч.-методичний посібник / [укладач – Анохін Є.Д.]. – Львів: ЛВІ, 2001. – 163 с.
10. Панченко В.Ф. Організація і проведення фізичної підготовки та масової спортивної роботи у ВВНЗ: [навч.-методичний посібник] / В.Ф. Панченко. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2004. – 138 с.
11. Паюл М.В. Підручник як засіб організації самостійної роботи учнів з математики / М.В. Паюл // Педагогіка і психологія професійної освіти. – № 2. – 2000. – С. 93 – 98.
12. Подолання перешкод: [навч.-методичний посібник] / під заг. ред. Боринського І.О. – К.: УФП ЗСУ, 2006. – 130 с.
13. Про введення в дію “Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу професійну освіту)” та про нормативне і навчально-методичне забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою: наказ Міністра оборони України від 4.03.98 за № 86 // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1998. – № 10. – С. 3 – 14.
14. Рукопашний бій / Анохін Є.Д., Єрьомін С.А., Климович Б.В., Логінов Д.О., Томащук С.К. Навчально-методичний посібник Львів: ЛВІ, 2004. – 221 с.
15. Семиченко В.А. Пріоритети професійної підготовки: діяльнісний чи особистісний підхід? // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: [монографія] / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – С. 176 – 203.
16. Фізична підготовка військовослужбовців-жінок. / Укладач Л.М. Кізло Навчальний посібник. Львів: ЛВІ, 2002. – 116 с.
17. Фізична підготовка в Повітряних Силах Збройних Сил України / [Ольховий О.М., Панченко П.В., Піддубний О.Г. та інш.]. – Х.: ХУПС, 2006. – 260 с.
18. Ягупов В.В. Теорія і методика військового навчання: [монографія] / В. В. Ягупов. – К.: Тандем, 2000. – 380 с.